

SIR Moreel Beraad *serie*

“Een dilemma casus het hoofd bieden: reflecteren op kernwaarden”

2023

...ook geschikt voor intervisiegroepen die iets nieuws willen leren!

Apothekers ervaren dagelijks morele dilemma's. Er is een **niet-pluis gevoel** over de situatie en er is twijfel over wat het goede is om te doen. Alle handelingsopties hebben behalve morele voordelen ook morele nadelen. Waarden en perspectieven van verschillende partijen staan tegenover elkaar.

Waar een moreel dilemma zich onderscheidt van bijvoorbeeld een klinisch dilemma is dat de bron van de onzekerheid ten aanzien van het goede handelen meestal niet onderbouwing voor een farmacotherapeutische behandeling betreft, maar het tegelijkertijd recht doen aan de waarden en de perspectieven van de verschillende andere partijen die bij het dilemma betrokken zijn. In een moreel dilemma is altijd sprake van conflicterende persoonlijke, professionele, juridische, institutionele of sociale waarden en perspectieven; het perspectief van de apotheker staat tegenover een ander perspectief van een of meerdere andere betrokkenen (e.g., de patiënt, een andere zorgverlener, de wet, de maatschappij). De apotheker wordt belemmerd om een juiste afweging te maken voor een advies over een veilige en effectieve farmacotherapeutische behandeling.

Apothekers kunnen hun kernwaarden in dienst van de patiënt en de maatschappij niet (optimaal) realiseren. Omdat er bij de aanpak van morele dilemma's altijd problemen blijven bestaan voor iemand, kunnen zorgverleners morele stress ervaren, zoals schuldgevoelens of angst. Immers, het is frustrerend als je het gevoel houdt dat de best mogelijke zorg niet is geleverd.

Apothekers hebben ethische competenties nodig om morele dilemma's het hoofd te kunnen bieden. Moreel beraad kan daarbij ondersteunen.

Wat is een moreel beraad?

Een moreel beraad is een gestructureerd gesprek met een groep van minimaal 6 tot 8 apothekers. Een van de deelnemers brengt een dilemmacasus in en deze wordt gezamenlijk onderzocht. Het onderzoek richt zich op een morele kernvraag die de kwestie raakt en waarop een antwoord verlangd wordt. Het moreel beraad wordt begeleid door een getrainde gespreksleider.

Waar intervisie op de aanpak van *persoonlijke* hulpvragen ten aanzien van het professioneel handelen focust, ligt de focus binnen moreel beraad op 'waarheidsvinding' in de context van een zorgdilemma. Alle deelnemers verplaatsen zich in de morele twijfels van de casusinbrenger en buigen zich gezamenlijk over de vraag wat het goede is om te doen in de zorg voor de patiënt en waarom: bijvoorbeeld, informatie delen of zwijgen? Iets doen of iets juist laten? Door de verplaatsing wordt het dilemma van iedereen. Alle deelnemers verwoorden in dialoog met elkaar hun eigen

gevoelens, opvattingen en handelen binnen de kwestie die wordt onderzocht en reflecteren op de waarden die daaraan ten grondslag liggen. Beweringen worden aan elkaar en aan de kernwaarden (KNMP Handvest) getoetst en met (morele) argumenten onderbouwd. De gespreksleider brengt de dialoog op gang en stimuleert de reflectieve en onderzoekende houding en het toepassen van *ethische* vaardigheden zoals goed luisteren, uitstellen van oordelen, en feitelijke vragen stellen.

Voor wie?

Voor apothekers die beter beslagen ten ijs willen komen bij morele dilemma's in de dagelijkse praktijk, nieuwsgierig zijn naar moreel reflecteren en in dialoog met collega-apothekers hun denken willen onderzoeken en toetsten in de context van (zelfervaren) morele dilemma's.

Drie bijeenkomsten: een startbijeenkomst en twee moreel beraden

Bijeenkomst 1 (maand 1)	Vorbereidende opdracht voor Startbijeenkomst	Elke deelnemer formuleert en brengt een zelfervaren dilemmacasus in met een morele kernvraag welke gezamenlijk onderzocht gaat worden.
	Startbijeenkomst	9.30-13.00 uur (inclusief pauze en lunch, samen 30 minuten)
		Tijdens de startbijeenkomst worden deelnemers getraind in moreel beraad.
Bijeenkomst 2 (maand 2)	Vorbereidende opdracht voor Moreel beraad 1	Formuleren en inbrengen van tweede dilemmacasus met morele kernvraag die de deelnemer wil onderzoeken in het moreel beraad
	Moreel beraad 1	9.30-12.00 uur (inclusief pauze van 15 minuten)
		Gezamenlijk onderzoeken van de kwestie middels dialoog, gestructureerd met een gespreksmethode. Zie hieronder bij Programma moreel beraad voor de programmaonderdelen van een moreel beraad gestructureerd volgens de dilemmamethode en de socratische gespreksmethode.
Bijeenkomst 3 (maand 3 of 4 of 5)	Vorbereidende opdracht voor Moreel beraad 2	Formuleren en inbrengen van derde dilemmacasus met morele kernvraag die de deelnemer wil onderzoeken in het moreel beraad.
	Moreel beraad 2	9.30-12.00 uur (inclusief pauze van 15 minuten)
		Programma is hetzelfde als Moreel beraad 1.

Programma startbijeenkomst

De startbijeenkomst duurt 3 uur. Van tevoren verzamelt u een zelfervaren dilemmacasus en neemt deze mee naar de bijeenkomst.

Na een inleiding over moreel beraad en morele dilemma's gaat u in tweetallen bij elkaars dilemmacasus na wat het morele dilemma was en formuleren de handelingsopties, de botsende perspectieven, het hittepunt, en de morele kernvraag. Vervolgens gaat u met de andere deelnemers in dialoog over deze ervaringen, worden de verschillende kernvragen gezamenlijk verhelderd, gespreksmethodes verkend en leert iedereen goed luisteren en socratische vragen te stellen.

Leerdoelen startbijeenkomst

Na deze startbijeenkomst:

- heb je kennis van (de structuur van) moreel beraad
- weet je waartoe je moreel beraad kan inzetten
- kan je morele dilemma's onderscheiden van andere problemen
- weet je wat een geschikte casus is
- weet je wat het hittepunt is
- kan je een morele kernvraag formuleren
- kan je socratisch vragenstellen
- weet je welke gespreksmethode bij welke kernvraag past
- ben je in staat om een morele kwestie te vinden/aan te leveren voor het moreel beraad

Programma moreel beraad (twee keer)

Het moreel beraad zelf duurt 2 uur en 15 minuten. Van tevoren verzamelt u voor elk van de twee beraden een nieuwe zelfervaren dilemmacasus en wordt voor elk beraad via de e-mail, op democratische wijze, uit de inzendingen van alle deelnemers eentje gekozen voor het onderzoek.

De programmaonderdelen (i.e. stappen) verschillen per gespreksmethode. Bij de **dilemmamethode** ligt de focus van het gesprek meer op rechtvaardiging van het handelen in een specifiek zorgdilemma. Bij de **socratische gespreksmethode** ligt het accent meer op rechtvaardiging van het eigen denken; er wordt op zoek gegaan naar een norm of stelregel die aangeeft hoe we met de kwestie willen omgaan.

Programma moreel beraad gestructureerd met de dilemmamethode

Fase		Moreel Beraad Stappen
	STAP 1	Introductie
BEELD-VORMING	STAP 2	Casus presentatie (5min)
	STAP 3	Formuleren van de achterliggende morele kernvraag Formuleren van het dilemma (minimaal twee handelingsopties) Formuleren van de nadelen/gevolgen van de handelingsopties
	STAP 4	Verhelderingsvragen
	STAP 5	Perspectieven, waarden & normen
	STAP 6	Brainstorm: alternatieve handelingsopties
OORDEELS-VORMING	STAP 7	Individuele afweging (= kiezen voorlopige handeling)
BESLUIT-VORMING	STAP 8	Dialoog: overeenkomsten & verschillen
	STAP 9	Conclusie & actie (= oogsten; definitieve handeling)
	STAP 10	Afronding & evaluatie

Programma moreel beraad gestructureerd met de socratische gespreksmethode

Fase		Socratisch Gesprek Stappen
VRAAG/UITSPRAAK	STAP 1	Delen van een casus, een voorbeeldervaring Hittepunt van de ervaring (gevoel / gedachten/ concrete handeling) Wat is de kernvraag?
CONCRETISEREN	STAP 2	Verhelderingsvragen
VERPLAATSEN	STAP 3	Wat zou ik voelen, denken, doen (hittepunt)? Wat is mijn voorlopige antwoord op de kernvraag?
ARGUMENTEREN	STAP 4	Dialoog over argumenten en onderliggende overtuigingen, principes, waarden (i.e. rechtvaardiging van antwoorden)
ESSENTIE	STAP 5	Formuleren van normen, regels, principes achter uitspraken (i.e. fundamentele uitspraken) Waar gaat dit gesprek over? Wat gaat je aan het hart in deze casus?

Leerdoelen SIR Moreel Beraad serie

De SIR Moreel Beraad serie ondersteunt de apotheker met:

- Het ontwikkelen van vaardigheden benodigd voor dialoog – zoals het uitstellen van oordelen/aannames, luisteren naar wat er letterlijk gezegd wordt, het socratisch bevragen (open vragen) naar de feiten;
- het eerder kunnen herkennen van morele dilemma's / kwesties;
- het kunnen formuleren van de kernvraag, waar het om draait in de dilemmacusus;
- het kunnen herkennen van en contextuele inhoud geven aan (kern)waarden;
- bewust worden van de belangen van bij de dilemmacusus betrokkenen;
- kunnen reflecteren op eigen waarden/principes, uitspraken, handelen in situaties van morele dilemma's en daar betekenis aan geven in de context van de dilemmacusus;
- bewust worden van de argumenten en waarden/principes van collega apothekers;
- kunnen reflecteren op argumenten/standpunten bij de beantwoording van de kernvraag van het moreel beraad;
- kunnen reflecteren op wat 'het goede handelen' van de apotheker binnen een moreel dilemma zou kunnen zijn en dit met (morele) argumenten kunnen onderbouwen.

CanMeds

- Samenwerking: 20%
- Communicatie: 20%
- Professionaliteit: 60%

Accreditatie

Deze kleinschalige interactieve nascholing is voor apothekers. Accreditatie is toegekend voor 8 accreditatie uren.

Randvoorwaarden

De deelnemer levert drie keer een zelf in de praktijk ervaren dilemmacusus aan die hij/zij gezamenlijk wenst te onderzoeken in een moreel beraad.

Kosten

€765,- euro (excl. Btw) per deelnemer. *Wijzigingen voorbehouden.*

Evaluatie Vragenlijst

Naast deelname aan het beraad zelf zal de deelnemer naderhand gevraagd worden een korte online evaluatievragenlijst in te vullen waarin we ook naar uw leermomenten vragen.

Wanneer en Hoe deelnemen?

- Data van de 3 bijeenkomsten (en het tijdstip) worden vastgesteld met apothekers die zich aanmelden.
- Met **minimaal 6 apothekers** kan een moreel beraad worden ingepland. **Het maximum aantal deelnemers is 8 personen.**
- **Interesse? Stuur een e-mail naar Martine Kruijtbosch:** m.kruijtbosch@sirstevenshof.nl.
Aanmelden met een groepje collega's kan tot maximaal 8 leden. Iedere deelnemer dient zich wel individueel in te schrijven. Stuur vervolgens een e-mail aan mevr. dr. M. Kruijtbosch m.kruijtbosch@sirstevenshof.nl om de namen door te geven van de deelnemende collega's. U ontvangt aanvullende informatie voor uw deelname zodra u zich heeft aangemeld.

Aanmelden als individuele deelnemer. Na inschrijving ontvangt u een e-mail met informatie of er al een groep van minimaal 6 deelnemers kan starten. U wordt ingedeeld in een groep van 6-8 apothekers. Zodra een groep kan starten volgt een datumprikker om een geschikte startdatum te vinden. Zodra de datum bekend is ontvangt u een bevestiging per e-mail en een *briefing* voor de startbijeenkomst.

Vragen

Voor vragen over deelname kunt u bellen (06-21897573) of een e-mail sturen aan mevr. dr. Martine Kruijtbosch (m.kruijtbosch@sirstevenshof.nl).

Gespreksleider Moreel Beraad

Martine Kruijtbosch is gecertificeerd gespreksleider moreel beraad (dilemma methode, socratisch gespreksmethode) en senior onderzoeker bij SIR in Leiden. Zij is in 2021 gepromoveerd op het onderwerp 'Moral dilemma's of community pharmacists. Reflection on professional values'.